

Mnemes Kharin
Filiz Dönmez-Öztürk
Anısına Makaleler

Anadolu Arkeolojisi, Epigrafisi ve Eskiçağ Tarihine Dâir
Güncel Araştırmalar

Editörler
Bülent Öztürk - Hüseyin Sami Öztürk
Kenan Eren - Bünyat Burak Aykanat - Hazal Azeri

homer*kitabevi*

Mnemes Kharin

Filiz Dönmez-Öztürk Anısına Makaleler

Anadolu Arkeolojisi, Epigrafisi ve Eskiçağ Tarihine Dâir Güncel Araştırmalar

Essays in Memory of Filiz Dönmez-Öztürk

Recent Work on the Archaeology, Epigraphy and Ancient History of Anatolia

ISBN 978-9944-483-86-5

Mnemes Kharin: Filiz Dönmez-Öztürk Anısına Makaleler
Anadolu Arkeolojisi, Epigrafisi ve Eskiçağ Tarihine Dâir Güncel Araştırmalar

Editörler
Bülent Öztürk, Hüseyin Sami Öztürk, Kenan Eren, Bünyat Burak Aykanat, Hazal Azeri

Ofset Hazırlık
Homer Kitabevi

Baskı
Altan Ambalaj Matbaa San. ve Tic. A.Ş.
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Sitesi 3. Cad. No: 222/A-1
Bağcılar/İstanbul
Sertifika No: 36063

1. Basım 2019

© Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.

Tüm metin ve fotoğrafların yayım hakkı saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayımcının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.
Tomtom Mah. Yeni Çarşı Caddesi No: 52-1
34433 Beyoğlu/İstanbul
Sertifika No: 16972

Tel: (0212) 249 59 02 • (0212) 292 42 79
Faks: (0212) 251 39 62
e-posta: homer@homerbooks.com
www.homerbooks.com

Mnemes Kharin

Filiz Dönmez-Öztürk Anısına Makaleler

Anadolu Arkeolojisi, Epigrafisi ve Eskiçağ Tarihine Dâir
Güncel Araştırmalar

Essays in Memory of Filiz Dönmez-Öztürk
Recent Work on the Archaeology, Epigraphy and
Ancient History of Anatolia

Editörler

Bülent Öztürk
Hüseyin Sami Öztürk
Kenan Eren
Bünyat Burak Aykanat
Hazal Azeri

Yayın Kurulu

Christine Bruns-Özgan, Zeynep Koçel-Erdem, Arzu Öztürk, Oya Yağız,
Hüseyin Sami Öztürk, Kenan Eren, Ferit Baz, Murat Özgen,
Bülent Öztürk, Özel Teraman-Hepdinçler, Nilay Ediz-Okur, Bünyat Burak Aykanat,
Hazal Azeri, Ali Öztürk, Haldun Arda Bülbül

homerkitabevi

İçindekiler

Önsöz . . . 9
Kısaltma Listeleri . . . 15

Filiz Dönmez-Öztürk'ün Hayatı ve Yayınları . . . 21

Eskiçağ Bilimleri Dünyamızdan Kayan Bir Yıldızın Ardından:
Yrd. Doç. Dr. Filiz Dönmez-Öztürk'ü Anmak
A. Vedat Çelgin . . . 31

Die Iulii von Lydai
Mustafa Adak . . . 37

Heykeltıraşlıkta Pamphylia - Dokimeion İlişkilerine Dâir Bazı Gözlemler
Buket Akçay-Güven . . . 55

Aşağı Pınar Kemik Halkaları
Hazal Azeri . . . 71

Yenikapı Kazılarından Bir Nişan / Evlilik Yüzüğü Örneği
Gülbahar Baran-Çelik . . . 87

Cappadocia Eyaleti'ndeki Caesarea Kentinin İlk *Neokoros* Unvanına
İlişkin Düşünceler
Ferit Baz . . . 95

Some Thoughts on Settlement Locations in the Southwestern
Lake District during the Late Neolithic and Early Chalcolithic Periods
Ralf Becks . . . 103

Ex Magnis Periculis: Patara'dan Yeni Bir Neptunus Altarı
Sophia Bönisch-Meyer . . . 117

Tekirdağ Ganos'tan (Gaziköy) Bir Mezar Steli: Ioukounda
H. Arda Bülbül . . . 129

Adramytteion Bizans Dönemi Seramik Buluntuları: İlk Sonuçlar
Özgü Çömezoğlu-Uzbek . . . 141

İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne Son Yıllarda Katılan Yazıtlardan Seçilmiş
Örnekler
Feza Demirkök . . . 163

Bir Tragedya Ozanının Gözünden Pers Savaşları: Aiskhylos'un *Persai* Tragedyası Üzerine Bir İnceleme
Nilay Ediz-Okur . . . 187

Güncel Araştırmaların Işığında Aphrodisias'ın Kuruluşu ve Kentsel Gelişimi
Kenan Eren . . . 209

Pers Satrapları Emrinde Karya-Likya Trafiği: Ksantos Yazıtlı Dikmesi'nde Tralleis Şehrinin Adı mı Geçiyor?
Tûbâ Erkmen . . . 223

Karkamış Kazı Sikkeleri Üzerine Ön Rapor
Aliye Erol-Özdizbay . . . 243

Herodianos'un Tarihsel ve Siyasal Düşüncesinde *Senatus*'un Yeri
Tolga Ersoy . . . 257

Tekirdağ Yeniköy Mermer Höyük Kırmızı Astarlı Seramikleri
Gülçin Karakaş . . . 271

Trakya'da Mısır Kültleri
Zeynep Koçel-Erdem . . . 299

Quintus Veranius und die *pax augusta* von Kibyra†
Ludwig Meier . . . 319

Phaselis Antik Kenti Erken Ortaçağ Kent Dokusu ve Mimarisi
Yalçın Mergen . . . 335

Roma Dönemi Küçük Asyası'nda Kadının Sosyal Sınıfı ve Kamusal Alanda Kendini Temsili: Aphrodisias Örneği
Esen Öğüş . . . 351

Signaturen einheimischer und ausländischer Bildhauer in Knidos
Christine Bruns-Özgan . . . 369

Perge Tiyatrosundan Büyük İskender Portre Yontusu
Ramazan Özgan . . . 385

Yeni Bulgular Işığında Adramytteion ve Etki Alanı -Körfez Üzerine Değerlendirmeler-
Hüseyin Murat Özgen . . . 405

Bithynia Bölgesi 2007-2014 Dönemi Epigrafi Çalışmaları
Bülent Öztürk . . . 431

Bolu İli'nin Göynük ve Mudurnu İlçelerinde Epigrafik Yüzey Araştırması Sonuçları (2012-2014 Yılları)
Hüseyin Sami Öztürk . . . 461

Pisidia Bölgesi'nden Makedon Kalkanlı Bir Ostothek
B. Ayça Polat-Becks 473

Ana Tanrıça ile Özdeşleştirilen Thrak Tanrıçaları
Gamze Polat - Işık Şahin 489

Sekizinci Yılında Larisa (Buruncuk) Mimari Araştırmaları ve İlgili Tez Çalışmaları
Turgut Saner 505

İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ndeki Akhaios Sikkeleri
Merve Sarılar-Özdemir 517

Myndos Asar Adası Kazı Çalışmaları ve Bazı Liturjik Buluntular
Derya Şahin 527

Doğu Sigillatalarının Ionia Bölgesi'ndeki Dağılımı: Geç Hellenistik Dönem'den Orta İmparatorluk Dönemi'ne Kadar DSA, DSB ve DSC
Reyhan Şahin 537

Aizanoi Hamam-Palaestra Yapısı "I" Odası'nda Bulunan Mermer Plaka Örnekleri Üzerinden Bir Değerlendirme
Murat Taşkıran 555

Agathocles and Adramyteum
Oğuz Tekin 573

İdeolojinin Somutlaştırılması: Behistun Yazıtı Üzerinden Bir İnceleme
Özel Teraman-Hepdinçler 589

The Revival of Iron Age Cults and Beliefs in East Plain Cilicia, Yukarı Çukurova, in Light of Inscriptions and Material Culture
Füsun Tülek 603

Roma'nın Asia Eyaleti *Conventus* Merkezi Adramyteum/ Adramytteion'un Geç Roma Cumhuriyet Dönemi Sikkeleri
Oya Yağız 621

Knidos Bronz Sikkelerinde Görülen Kontrmark Üzerine Bir Değerlendirme: Aphrodite ya da Kleopatra?
Filiz Yıldızbaşoğlu 631

Soloi-Pompeiopolis Sütunlu Caddesi'nde Yer Alan Friz Blokları Paralelinde Yeni Gözlem, Tespit ve Öneriler
Osman Yılmaz 641

Yazarlar 657

Önsöz

Bu değerli kitap; bir akademisyen olarak disiplinli, çalışkan, azimli, öğrenmeye ve öğretmeye her daim hevesli; bir insan olarak taşıdığı erdemlerle her birimizin hayatında iz bırakmış olan ve her daim bölümümüzün bir öğretim üyesi olarak addedilecek Filiz Dönmez-Öztürk'ün anısının her dem taze kalması adına düzenlediğimiz sempozyumun ardından bir ölümsüzleştirme çabasıdır.

Sevgili Filiz Dönmez-Öztürk, enerji ve coşku dolu bir şekilde yoğun bilimsel faaliyetlerini devam ettirirken 2014 yılının başında, henüz 35 yaşındayken aramızdan ayrıldı. Yaklaşık üç yıl boyunca yakalandığı amansız hastalığa direnirken içinde taşıdığı umutla, sarsılmaz çelik gibi iradesiyle, yaşama tutunmaya devam ediyordu. Son günlerine kadar hiç tükenmeyen istek ve enerjisiyle kendisini bilime adamış ve yayınlar yapmaya odaklanmıştı. Ne yazık ki amansız hastalığı buna daha fazla müsaade etmedi. Her yönüyle sevgili Filiz Dönmez-Öztürk'ün değerinin ve eksikliğinin vefatından sonra çok daha iyi anlaşıldığını söylememiz gerekir.

Filiz Dönmez-Öztürk, 2000 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başlamıştır. 2005 yılında "*Roma Çağı Küçükasya Kentleri Arasında Homonoia Anlaşmaları*" başlıklı Yüksek Lisans tezini (Marmara Üniversitesi, Eski Çağ Tarihi Anabilim Dalı) bitirmiş, kısa süre sonra bu önemli tez kitap olarak basılmaya değer görülmüştür. Doktora tez konusu olarak "*Lykia Bölgesi'nde Roma Vatandaşlık Hakkı Verme Politikası*" gibi iddialı ve yol gösteren bir konuyu araştırmış, yaklaşık 500 sayfalık bu kapsamlı eserini rahatsızlığının ilk ortaya çıktığı dönemde, zor şartlarda bitirebilmiştir. En büyük isteği olan bu önemli tezin yayımlanması ve bilim camiasına sunulmasına ömrü vefa etmemiştir.

Doktorasını bitirdikten sonra Filiz Dönmez-Öztürk, 2011 yılında Yardımcı Doçent kadrosuna atanmıştır. Bu süreçte yüklü eğitim-öğretim faaliyetlerinin yanı sıra ara vermeden makale yazmaya özen göstermiş ve birçok ulusal ve uluslararası kongreye de katılmıştır. Ayrıca, çok sayıda arkeolojik kazının heyet üyesi olmakla birlikte, yaz aylarında Bithynia Bölgesi'nde yüzey araştırmaları da yürütmüştür. Birkaç defa burs desteğiyle Münih'te, özellikle Eski Çağ Tarihi ve Epigrafik araştırmalar için büyük önem taşıyan ve Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün bir birimi olan "Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik"de, çalışmalarını başarılı bir şekilde sürdürmeye fırsat bulmuş ve bu vesileyle çok sayıda saygın meslektaşlarımızla iletişim kurmuştur. Hastalığını öğrendikten sonraki uzun süren, yorucu tedavi döneminde bile günlük yaşantısını ve bilimsel faaliyetlerini aynı şekilde sürdürmeye gayret etmiş; vefatına kadar akademik hayatını tam anlamıyla ve eksiksiz sürdürmüştür. Tüm bu nedenlerden Filiz Dönmez-

Öztürk'ün vefatı sadece ailesi, meslektaşları ve dostları için değil, bilim camiası için de çok büyük bir kayıp olmuştur.

Sevgili Filiz Dönmez-Öztürk'ün anısına bölümümüz Nisan 2015'te çok sayıda meslektaşımızın katılım gösterdiği bir sempozyum düzenlemiştir; hem sempozyuma katılanların sunum metinleri hem de katılamayan ancak bu özel anı kitabında yer almak isteyen meslektaşlarımızın makaleleri, Filiz Dönmez-Öztürk'ün anısının ölümsüz kılınacağı elinizdeki kitapta toplanmıştır. Bu kitabın yayımlanmasını büyük bir sabırla bekleyen bütün katılımcılara ve emek verenlere bölümümüz adına içtenlikle teşekkür etmek görevimizdir. Filiz Dönmez-Öztürk, bu şekilde anılmayı şüphesiz hak etmiştir ve bu çalışma ona olan naçizane vefa borcumuzdur.

Sempozyum sürecinde gerek fikir aşamasında gerekse gerçekleştirilmesinde gösterdiği titiz katkılarıyla Filiz'in yokluğunu anlamlandırma çabalarımızı yönlendiren ve ne yazık ki yine beklenmedik bir anda güzel hâtıralarını, birikimiyle yetiştireceği bir dolu öğrencisini ve üretkenliğini bizlere miras bırakan sevgili Prof. Dr. Arzu Öztürk'ü burada anmak bizler için ayrı bir hassasiyet durumundadır.

Sempozyumun düzenlenme aşamasındaki destekleri için DAAD (*Deutscher Akademischer Austauschdienst*) ile Üniversitemiz Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığına; kitabın hazırlanma sürecinde editörlere ve yayın kuruluna, yardımları olan bölüm öğretim üye ve elemanlarımız ile İngilizce metinlerin redaksiyonunda desteğini eksik etmeyen Esen Öğüş ve kitabın basılma sürecinde büyük katkıları bulunan Gülbahar Baran Çelik'e teşekkür borçluyuz. Ayrıca sevgili Filiz Dönmez-Öztürk adının bölümümüz seminer kitaplığına verilmesi ve onuruna sempozyum dahilinde Öztürk'ün dahil olduğu fotoğraflardan oluşan bir serginin de düzenlenmesi hususunda katkısı bulunanlara şükranlarımızı ifade etmek isteriz.

Bu değerli kitabın sevgili Filiz Dönmez-Öztürk'ün 14 yıl emek verdiği kurumumuz yayınları arasından çıkması yönündeki çabalarımız nihai aşamada maalesef olumsuz karşılık bulduğu için çözüm arayışımıza maddi ve manevi katkılarıyla destek sunan ve kitabın basılmasını sağlayan sayın Rıdvan Çelikel'e, aynı hassasiyetle ve büyük bir samimiyetle basım sorumluluğunu üstlenen Homer Yayınevi'ne ve özellikle Ayşen Boylu ve Sinan Turan'a minnettarlığımızı sunarız. Kuşkusuz ki onların destekleri olmadan bu zor sürecin hayata geçirilmesi mümkün olmayacaktı.

Filizimiz'in 41. yaşında, 41 biliminsanının katkısıyla sunulan bu çalışma ile "anısının ebedi kalması" dileğimizle: μνήμης χάριν ❦ mnemes kharin.

MSGSÜ
Fen Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü adına
Christine Özgan

Filiz Dönmez-Öztürk Anısına Düzenlenen Sempozyum,
Kütüphane Açılışı ve Fotoğraf Sergisinden Kareler

































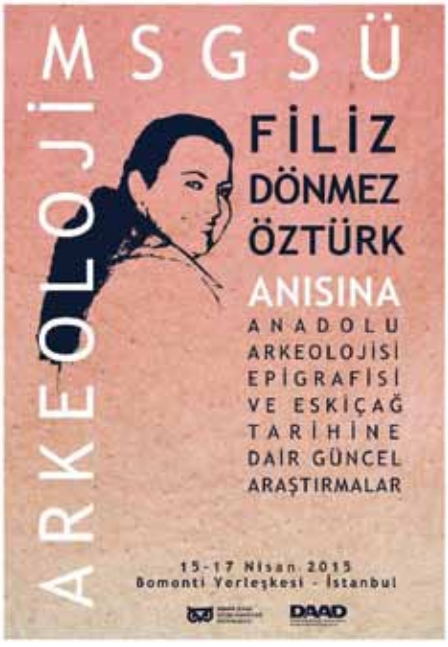











MSGSÜ
ARKEOLOJİ
FİLİZ
DÖNMEZ
ÖZTÜRK
ANISINA
ANADOLU
ARKEOLOJİSİ
EPİGRAFİSİ
VE ESKİÇAĞ
TARİHİNE
DAİR GÜNCEL
ARAŞTIRMALAR
15-17 Nisan 2015
Bomonti Yerleşkesi - İstanbul
DAAD


MSGSÜ
ARKEOLOJİ

Kısaltma Listeleri

Makalelerde Kullanılan Antik Kaynaklara İlişkin Kısaltmalar Listesi

Aischyl. *Edon*. = Aiskhylos, *Edonoi.*
And. *Orat*. = Andokides, *Orationes*.
App. *civ*. = Appianus, *Bella Civilia*.
Apul. *met*. = Apuleius, *Metamorphoses*.
Aristoph. *Lemn*. = Aristophanes, *Lemniai.*
Arr. *Bithyn*. = Arrianus, *Bithyniaka*.
Cass. Dio = Cassius Dio, *Rhomaika.*
Diod. = Diodoros, *Bibliotheke*.
Dion. Byz. = Dionysius Byzantius, *Anaplous Bosporou*.
Gyllius *Bosp*. = Petrus Gyllius, *De Bosporo Thracio Libri Tres: Quibus Reliqua Anapli Fragmenta in Latinum Versa Continentur.*
Hdt. = Herodotos, *Historiai.*
Herodian. = Herodianos, *Tes meta Markon basileias historiai.*
Hier. *Syn*. = Hierokles, *Synecdemos*.
Hippon. = Hipponaks.
Hist. Aug. *Carac*. = Historia Augusta, *Caracalla.*
Hist. Aug. *Pert*. = Historia Augusta, *Pertinax.*
Hom. *Od*. = Homeros, *Odysseia*.
Iuv. = Iuvenalis, *saturae*.
Liv. = Titus Livius, *Ab urbe condita.*
Lukian. *ver. hist*. = Lukianos, *Verae historiae*.
Paus. = Pausanias, *Perihegesis*.
Plat. *polit.* = Platon, *Politikos*.
Plin. *nat*. = Plinius maior, *Naturalis Historia.*
Plut. *Alex*. = Plutarkhos, *bioi paralleloi: Aleksandros.*
Plut. *Mor*. = Plutarkhos, *Moralia.*
Plut. *Sulla* = Plutarkhos, *bioi paralleloi: Sulla.*
Pol. = Polybios, *Historiai*.
Prokl. *In Tim*. = Proklos, *In Platonis Timaeum commentarii.*
Ptol. *geogr*. = Ptolemaios, *Geographika*.
Strab. = Strabon, *Geographika*.
Tac. *ann*. = Tacitus, *annales*.
Tac. *hist*. = Tacitus, *historiae*.
Thuk. = Thukydides.
Xen. *an*. = Ksenophon, *anabasis*.
Xen. *Hell*. = Ksenophon, *Hellenika*.

Makalelerde Kullanılan Standart ve Süreli Yayınlara İlişkin Kısaltmalar Listesi

AA = Archäologischer Anzeiger.
AASOR = Annual of the American Schools of Oriental Research.
AAWW = Anzeiger der philosophisch-historischen Klasse / Österreichische Akademie der Wissenschaften Wien.
ABSA = The Annual of the British School at Athens.
AC = L'Antiquité Classique.
Adalya = Adalya.
AF = Archäologische Forschungen.
AHRT = Ancient History Resources for Teachers.
AJA = American Journal of Archaeology.
AJPh = American Journal of Philology.
AJSL = The American Journal of Semitic Languages and Literatures.
AMI = Archäologische Mitteilungen aus Iran.
AMS = Asia Minor Studien.
AMuGS = Antike Münzen und Geschnittene Steine.
AnadAraş = Anadolu Araştırmaları.
Anadolu = Anadolu/Anatolia: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü Dergisi.
AnatAn = Anatolia Antiqua.
AncNearEastSt = Journal of Ancient Near Eastern History Studies.
ANMED = Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri.
Anodos = Anodos: Studies of the Ancient World.
ANRW = Aufstieg und Niedergang der römischen Welt.
ANSMusNotes = Museum Notes. American Numismatic Society.
AntAfr = Antiquités Africaines.
AntJ = The Antiquaries Journal: Being the Journal of the Society of Antiquaries of London.
AntPl = Antike Plastik.
APF = Archiv für Papyrusforschung und verwandte Gebiete.
Aphrodisias = Aphrodisias: Result of the Excavation at Aphrodisias in Caria.
ArcBulg = Archaeologia Bulgarica.
ArchClass = Archeologia Classica.
ArchOrient = Archív Orientální: quarterly journal of African and Asian studies.
ArkSan = Arkeoloji ve Sanat Dergisi.
Ars Orientalis = Ars Orientalis: The Smithsonian Institution and Department of the History of Art, University of Michigan.
AS = Anatolian Studies.
AST = Araştırma Sonuçları Toplantısı.
Athenaeum = Athenaeum: studi di letteratura e storia dell'antichità.

AÜ.DTCFD = Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Dergisi.
AÜ.DTCF-TAD = Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi.
AvP = Altertümer von Pergamon.
BAR = British Archaeological Reports.
BCH = Bulletin de Correspondance Hellénique.
Belleten = Belleten.
BIA = The British Institute at Ankara.
BIAA = The British Institute of Archaeology at Ankara.
BJ = Bonner Jahrbücher.
Byzas = Veröffentlichungen des Deutschen Archäologischen Instituts Istanbul.
CAH = Cambridge Ancient History.
Cedrus = Cedrus: Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi.
Chiron = Mitteilungen der Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik des Deutschen Archäologischen Instituts.
CJ = The Classical Journal.
ClAnt = Classical Antiquity.
Cogito = Cogito: Yapı Kredi Yayınları 3 Aylık Düşünce Dergisi.
CollAn = Colloquium Anatolicum.
Corinth = Corinth: Results of Excavations Conducted by the American School of Classical Studies at Athens.
CPh = Classical Philology.
CRAI = Comptes Rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres.
CSCA = California Studies in Classical Antiquity.
CSMS = Bulletin of the Canadian Society for Mesopotamian Studies.
CW = Classical World.
Der Anschnitt = Der Anschnitt: Zeitschrift für Kunst und Kultur im Bergbau.
DHA = Dialogues d'Histoire Ancienne.
DOP = Dumbarton Oaks Papers.
EA = Epigraphica Anatolica.
Eirene = Eirene: Studia Graeca et Latina.
EncIran = Encyclopaedia Iranica.
ENDC = Estonian National Defence College.
Epigraphica = Epigraphica: Rivisita italiana di epigrafia.
ETAM = Ergänzungsbände zu den Tituli Asiae Minoris.
FiE = Forschungen in Ephesos.
G&R = Greece and Rome.
Gephyra = Gephyra: Zeitschrift für griechische Geschichte und Kultur der Antike.
Gnomon = Gnomon: Kritische Zeitschrift für die gesamte klassische Altertumswissenschaft.
GRBS = Greek, Roman and Byzantine Studies.
*Hephaisto*s = Hephaistos: New Approaches in Classical Archaeology and Related Fields = Kritische Zeitschrift zu Theorie und Praxis der Archäologie, Kunstwissenschaft und angrenzender Gebiete.

Hermes = Hermes: Zeitschrift für klassische Philologie.
Hesperia = Hesperia: Journal of the American School of Classical Studies at Athens.
Historia = Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte.
Histos = Histos: The New Electronic Journal of Ancient Historiography.
HSCPh = Harvard Studies in Classical Philology.
HThR = Harvard Theological Review.
HZ = Historische Zeitschrift.
ICS = Illinois Classical Studies.
IF = Indogermanische Forschungen: Zeitschrift für Indogermanistik and allgemeine Sprachwissenschaft.
IGSK = Inschriften Griechischer Städte aus Kleinasien.
IstForsch = Istanbuler Forschungen des Deutschen Archäologischen Instituts.
IstMitt = Istanbuler Mitteilungen.
İdol = İdol: Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği Dergisi.
JAOS = Journal of the American Oriental Society.
JCS = Journal of Cuneiform Studies.
JDAI = Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts.
JES = Journal of Egyptological Studies.
JGS = Journal of Glass Studies.
JHS = Journal of Hellenic Studies.
JNES = Journal of Near Eastern Studies.
JNG = Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte.
JÖAI = Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Instituts in Wien.
JÖByz = Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik.
JRA = Journal of Roman Archaeology.
JRS = The Journal of Roman Studies.
JWAG = Journal of the Walters Art Gallery.
Kadmos = Kadmos: Zeitschrift fur vor- und frühgriechische Epigraphik.
Kernos = Kernos: Revue Internationale et Pluridisciplinaire de Religion Greque Antique.
Klio = Klio: Beiträge zur Alten Geschichte.
KST = Kazı Sonuçları Toplantısı.
Ktèma = Ktèma: civilisations de l'Orient, de la Grèce et de Rome antiques.
LIMC = Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae.
LibAnt = Libya Antiqua: Annual of the Department of Antiquities of Libya.
MAA = Mediterranean Archaeology and Archaeometry.
MDAI(A) = Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung.
MDAI(R) = Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Römische Abteilung.
MedArch = Mediterranean Archaeology: Australian and New Zealand Journal for the Archaeology of the Mediterranean World.
MediterrAnt = Mediterraneo Antico: economie, società, culture.
MEFRA = Mélanges de l'École Française de Rome, Antiquité.

Μελετήματα (Meletemata) = Kentron Hellēnikēs kai Rōmaikēs Archaiotētos.
Mesopotamia = Mesopotamia: rivista di archeologia, epigrafia e storia orientale antica.
MH = Museum Helveticum: Schweizerische Zeitschrift für klassische Altertumswissenschaft = Revue suisse pour l'étude de l'antiquité classique.
MJH = Mediterranean Journal of Humanities.
MSS = Münchener Studien zur Sprachwissenschaft.
Nature = Nature: Intenational Journal of Science.
NC = Numismatic Chronicle.
NEA = Near Eastern Archaeology.
Nomisma = Nomisma: Untersuchungen auf dem Gebiete der antiken Münzkunde.
Numen = Numen: International Review for the History of Religions.
NZ = Numismatische Zeitschrift.
OAth = Opuscula Atheniensia: annual of the Swedish Institute at Athens.
ODB = Oxford Dictionary of Byzantium.
OJA = Oxford Journal of Archaeology.
Olba = Olba: Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi Süreli Yayını.
ÖAI = Österreichisches Archäologisches Institut.
PBSR = Papers of the British School at Rome.
Peleus = Peleus: Studien zur Archäologie und Geschichte Griechenlands und Zyperns.
PF = Pergamenische Forschungen.
Phaselis = Phaselis: Disiplinlerarası Akdeniz Araştırmaları Dergisi.
Philia = Philia: International Journal of Ancient Mediterranean Studies.
Philologus = Philologus: Zeitschrift für antike Literatur und ihre Rezeption.
Phoenix = Phoenix: Journal of the Classical Association of Canada.
QDAP = QDAP: Quarterly of the Department of Antiquities in Palestine.
RA = Revue Archéologique.
RBi = Revue Biblique.
RBN = Revue Belge de Numismatique et de Sigillographie.
RCRFActa = Rei Cretariae Romanae Favtores Acta.
RDAC = Report of the Department of Antiquities of Cyprus.
RE = Pauly-Wissowa, Real-Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft.
RÉG = Revue des études Grecques.
RN = Revue Numismatique.
RPh = Revue de philologie, de littérature et d'histoire anciennes.
SchwMüBl = Schweizer Münzblätter.
SchwNumRu = Schweizerische numismatische Rundschau.
Scripta = Scripta: International Journal of Writing Systems.
SEMA = Studies in Eastern Mediterranean Archaelogy.
SMEA = Studi Micenei ed Egeo-Anatolici.
StädelJb = Städel Jahrbuch.
Stadion = Stadion: Internationale Zeitschrift für Geschichte des Sports.
TAD = Türk Arkeoloji Dergisi.

TEBE Haberler = Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler Dergisi.
TIB = Tabula Imperii Byzantini.
Traditio = Traditio: Studies in Ancient and Medieval History, Thought, and Religion.
TÜBA-AR = Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi.
TÜBA-KED = Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi.
Tyche = Tyche: Beiträge zur Alten Geschichte, Papyrologie und Epigraphik.
Vestigia = Vestigia: Beiträge zur Alten Geschichte.
WorldA = World Archaeology.
ZfN = Zeitschrift für Numismatik.
ZPE = Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik.

Filiz Dönmez-Öztürk'ün Hayatı ve Yayınları

02 Mart 1978 tarihinde Kırklareli'nin Lüleburgaz İlçesi'nde doğmuş; İlk, Orta ve Lise eğitimlerini Lüleburgaz'da tamamlamıştır. 1995 yılında Marmara Üniversitesi Tarih Bölümü'nü kazanmış ve 1998 yılında mezun olmuştur. Yine aynı üniversitede 2001 yılında Yüksek Lisans eğitimine başlamıştır. Prof. Dr. Bülent İplikçioğlu'nun danışmanlığında yürüttüğü *Roma Çağı Küçükasya Kentleri Arasında Homonoia Anlaşmaları* adlı Yüksek Lisans tezini 2005 yılında başarıyla vermiştir. Adı geçen tez daha sonra Arkeoloji ve Sanat Yayınları tarafından 2006 yılında yayımlanmıştır. 2005 yılında yine aynı üniversitede doktora eğitimine başlamış; *Lykia Bölgesi'nde Roma Vatandaşlık Hakkı Verme Politikası (Principatus'un Başlangıcından M.S. 212'ye kadar*) adlı Doktora Tezini 2011 yılında başarıyla vermiştir. Adı geçen doktora tezi AKMED'in ADALYA Ek Yayın Dizisi içinde yayına kabul edilmiş; ancak yakalanmış olduğu hastalık sebebiyle ilgilenemediği için yayımlanamamıştır.

Filiz Dönmez-Öztürk DAAD'den aldığı bir dil bursuyla 1 Kasım-31 Aralık 2003 tarihlerinde Göttingen kentinde bulunmuş; 1 Ocak-31 Mayıs 2004 tarihlerinde ise Yüksek Lisans Tezi için Prof. Dr. Werner Eck'ten aldığı bir davetiye ile Köln Üniversitesi Kütüphanesi'nde çalışmıştır.

Doktora çalışması sırasında ise biri Alman Arkeoloji Enstitüsü Münih Eskiçağ Tarihi ve Epigrafi Komisyonu JACOBI Bursu (1 Mart - 30 Haziran 2008); diğeri DAAD Araştırma Bursu (1 Ekim 2008 - 31 Ağustos 2009) olmak üzere Alman Arkeoloji Enstitüsü Münih Eskiçağ Tarihi ve Epigrafi Komisyonu'nda çalışmak üzere Münih'te bulunmuştur. Yurt dışı burslarının yanı sıra, 2008 yılında AKMED tarafından doktorası için de bir burs kazanmıştır.

2000 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak işe başlamıştır. 2011 yılında yine aynı üniversitede Yardımcı Doçent olarak atanmış ve vefatına kadar burada görevini sürdürmüştür.

2012 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nden aldığı bir izinle "Bolu İli Göynük ve Mudurnu İlçeleri Epigrafik Tarihî-Coğrafî Yüzey Araştırması"nı başlatmıştır. Ancak O'nun 21 Ocak 2014 yılında bu dünyadan ebediyete intikal etmesinden sonra, aynı yılda gene Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından Hüseyin Sami Öztürk'e verilen bir izinle çalışma devam etmiştir. Bu üç yıllık çalışma sırasında, çoğu yayımlanmamış toplam 120 yazıt kayıt altına alınmıştır. Kendisi Myra ve Limanı Andriake (Prof. Dr. Nevzat Çevik başkanlığında), Olympos (Prof. Dr. Yelda Olcay-Uçkan başkanlığında), Adramytteion (Dr. Öğr. Üyesi H. Murat Özgen başkanlığında) ile Sakarya ve Bilecik İlleri Epigrafik Tarihî Coğrafî Yüzey Araştırması (Dr. Hüseyin

Sami Öztürk başkanlığında) çalışmalarının da epigrafist heyet üyesi idi. Ayrıca, Ephesos Kazıları içerisinde, rahmetli Prof. Dr. Arzu Öztürk'ün başkanlığında ayrıca yürütülen "Efes Tiyatrosu Sahne Yapısının Mimarisi" konulu bir projenin epigrafi sorumlusuydu.

Bu çalışmaların yanı sıra 2000-2001 yıllarında, Prof. Dr. Neşe Atik başkanlığındaki "Heraion Teikhos (Karaevlialtı) Kazısı"nın; 2001-2002 yıllarında yine Prof. Atik başkanlığında yürütülen "Denizli-Aydın İlleri Yüzey Araştırmaları"nın ve 2003-2007 yıllarında Prof. Dr. B. İplikçioğlu'nun yürüttüğü "Doğu ve Kuzeydoğu Lykia - Güneybatı Pisidia Epigrafik -Tarihî Coğrafi Yüzey Araştırmaları"nın ekip üyesi idi.

Münih'teki Ludwig Maximilian Üniversitesi'nde görev yapan Prof. Dr. Martin Zimmermann başkanlığındaki Atterneus Antik Kenti Yüzey Araştırması'nda da 2010-2011 yıllarında heyet üyesi olarak görev yapmıştır.

Filiz Dönmez-Öztürk doktora sırasında aldığı burslarla uzun bir süre Münih'te kalması nedeniyle Alman Arkeoloji Enstitüsü, Münih Eskiçağ Tarihi ve Epigrafi Komisyonu Müdürü Prof. Dr. Ch. Schuler'i yakından tanıma fırsatı bulmuş; Prof. Dr. Schuler ve Dr. Hüseyin Sami Öztürk ile birlikte çalıştığı Myra antik kentinin yazıtlarını yayına hazırlamaktaydı.

Bunların yanı sıra, Dr. Hüseyin Sami Öztürk ile birlikte "İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yazıtlar *Corpus*"u adlı bir projeyi ortak yürütmekteydi.

Yayınları

Kitap

1 *Roma Çağı Küçükasya Kentleri Arasında Homonoia Anlaşmaları*, İstanbul 2006 [Arkeoloji ve Sanat Yayınları].

Kitap İçi Bölüm Yazarlığı

2 "Ein spätantikes Edikt zum Wirtschaftsleben in Andriake (Lykien)", in: *Öffentlichkeit - Monument - Text*: XIV Congressus Internationalis Epigraphiae Graecae et Latinae 27. - 31. Augusti MMXII. Akten hrsg. von Werner Eck und Peter Funke in Verbindung mit Marcus Dohnicht, Klaus Hallof, Matthäus Heil und Manfred G. Schmid. Berlin / Boston 2014: 448-449. [H. S. Öztürk ile].

3 "König Adaios und seine zwei Münzen mit dem Motiv Kypsela oder Kotyle", şurada: *Ancient History, Numismatics and Epigraphy in the Mediterranean World (Seventh Century BC to the Late Antiquity): Studies in honour of Clemens E. Bosch, Sabahat Atlan and Nezahat Baydur*, ed. by Oğuz Tekin in collaboration with Aliye Erol, İstanbul 2009: 131-136.

4 "Karaevlialtı'nda (= Heraion Teikhos?) Ele Geçmiş Olan Odrys Krallığı Sikkeleri", *Uluslararası I. Keşan Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, Keşan 2006: 53-62.

Çeviri

5 A. Bammer - U. Muss, *Antik Dünya'nın Bir Harikası: Efes Artemision'u*, Almanca'dan çev.: F. Dönmez-Öztürk - H. S. Öztürk, İstanbul 2010 [Arkeoloji ve Sanat Yayınları].
6 *1892 Likya Günlüğü*, Almanca'dan çev: F. Dönmez-Öztürk, İstanbul 2005 [Arkeoloji ve Sanat Yayınları].

Makaleler

SSCI, SCI-Expanded ve AHCI Kapsamındaki Dergilerde Yayımlanmış Tam Makale

7 "*Ordo Senatorius*'a Mensup Lykialılar'ın Prosopografyası", *Adalya* XV (2012) 259-265.

Scopus Kapsamındaki Dergilerde Yayımlanmış Tam Makale

8 "Aus dem Pera Museum (İstanbul): Weitere Gewichte mit Nennung von Statthaltern von Pontus et Bithynia", *Chiron* 38 (2008) 243-259 [R. Haensch - H. S. Öztürk - P. Weiß ile].
9 "Aus dem Halûk Perk Museum (İstanbul): Ein weiteres Gewicht mit Nennung eines Statthalters von Pontus et Bithynia", *Chiron* 38 (2008) 261-265 [R. Haensch - H. S. Öztürk - P. Weiß ile].

Alan Endeksleri Kapsamındaki Dergilerde Yayımlanmış Tam Makale

10 "Göynük ve Mudurnu'dan Yeni Yazıtlar III", *Cedrus* III (2015) 243-256 [H. S. Öztürk ile].
11 "Neue Inschriften aus Göynük und Mudurnu II", *Philia* I (2015) 123-128 [H. S. Öztürk ile].
12 "Nikaia'dan Yeni Adak Yazıtları", *Cedrus* I (2013) 285-292.
13 "Göynük ve Mudurnu'dan Yeni Yazıtlar I", *MJH* II.2 (2012) 67-78.
14 "Drei neue Inschriften aus Tripolis in Lydien", *Gephyra* 6 (2009) 165-168.

Diğerleri

15 "2013 Yılı Bolu İli Göynük ve Mudurnu İlçeleri Epigrafik Tarihi-Coğrafi Yüzey Araştırması", *TEBE* 38 (2013) 28-30.
16 "Nikaia Egemenlik Alanında 2010-11 Yılı Epigrafik-Tarihi Coğrafi Yüzey Araştırması Genel Sonuçları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 30 (2013) 83-88 [H. S. Öztürk - B. Öztürk - C. Pilevneli - S. Kılıç-Aslan ile].
17 "Nikaia Egemenlik Alanı Epigrafik-Tarihi Coğrafi Yüzey Araştırması Çalışmaları (Bithynia) - 2011", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü: Haberler* 33 (2012) 36-37 [H. S. Öztürk - B. Öztürk - C. Pilevneli - S. Kılıç-Aslan ile].
18 "Gnaeus Pompeius Magnus ve Korsanlık", *Aktüel Arkeoloji* 24 (2011) 96-101.

19 "Epigrafik Araştırmalar - Epigraphic Surveys", şurada: N. Çevik - S. Bulut, "Myra ve Andriake Kazıları 2010 - Excavations at Myra and Andriake in 2011", *ANMED: Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri* 9 (2011) 59-70: 66 [H. S. Öztürk - C. Schuler ile].
20 "Roma İmparatorluğu'nda Anadolu'daki Kentler Arası Anlaşmalar Homonoia Sikkeleri", *Toplumsal Tarih* 185 (2009) 78-80.
21 "Likya Örneğinde Romalılaştırma ve Romalılaşma", *Doğu-Batı Dergisi* 49 (2009) 277-285.
22 B. İplikçioğlu, Unter Mitarbeit von F. Cluzeau - H. S. Öztürk - F. Dönmez-Öztürk, "Ein neues hellenistisches Ehrendekret aus Arykanda (Lykien)", *Anzeiger der philosophisch-historischen Klasse* 143 (2008) 117-126.
23 "Kypsela ya da Kotyle Tipi ile Sikke Darbettiren Odrys Kralları Hebryzelmes, I. Kotys, Kersobleptes ve Philetas/Philemon'un (?) Tarihteki Yeri", *MSGSÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi* 4 (2004) 111-123.

Katıldığı Sempozyumlar

- 23-26 Mayıs 2012 tarihlerinde Akdeniz Üniversitesi tarafından düzenlenen *II. Greek-Turkish Epigraphy Symposium*'una 25 Mayıs'ta "Ein posthumes Ehrenmonument für den Priester Platon aus Myra und seine Familie" adlı bir konulu bildiri ile katılım.
- 5 Mayıs 2012 tarihinde Antalya'da Akdeniz Üniversitesi ile AKMED tarafından düzenlenen *Myra-Andriake Kazıları. 3. Yıl Kolokyumu*'na "Epigrafik Bulgular" adlı bir konulu bildiri ile katılım [H. S. Öztürk - C. Schuler ile].
- Ankara Üniversitesi'nin 25-26 Ekim 2011 tarihinde *Uluslararası Tarihte Ankara Sempozyumu*'na. "Monumentum Ancyranum ve Res Gestae'ın Tarihsel Gerçekliği İfade Gücü Üzerine" konulu bir bildiri ile katılım.
- Başkent Üniversitesi'nin 2-22 Haziran 2011 tarihinde düzenlediği *Anadolu Nümizmatik Araştırmaları Çalıştayı*'na "Sikke İkonografisinin Tarihsel Arka Planı İfade Gücü Üzerine HOMONOIA Sikkeleri Merkezli Bir Çalışma" adlı bir bildiri ile katılım.
- 16 Mayıs 2011 tarihinde düzenlenen *IV. Trakya Tarihi Araştırmalar Sempozyumu*'na "Odrys Krallığı Sikkeleri" adlı bir konu ile katılım.
- Kadir Has Üniversitesi ile Rezan Has Müzesi tarafından 14-15 Ekim 2010 yılında İstanbul'da düzenlenen *Küçükasya Tarihi ve Epigrafyası Sempozyumu I*'e 15 Ekim'de "Myra Kenti ve Çevresi Epigrafi Çalışmaları" konulu bildiri ile katılım.
- AKMED tarafından 4-7 Kasım 2009 tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen *Uluslararası Genç Bilimciler Buluşması I: Anadolu Akdenizi Sempozyumu*"na "Lykia'da Roma Vatandaşlık Hakkı Bağışlarının Başlangıcı ve İ.S. I. yy.'daki Gelişimi" konulu bildiri ile katılım.
- 15-16 Mayıs 2003 tarihinde Keşan'da düzenlenen *Uluslararası I. Keşan Sempozyumu*'na "Karaevlialtı'nda (= Heraion Teikhos?) Ele Geçmiş Olan Odrys Krallığı Sikkeleri" adlı bir bildiri ile katılım.



Resim 1: 2011 yılı Antalya/Demre İlçesi Muskar Köyü, Asartepe, Ch. Schuler ile.



Resim 2: 2011 yılı Antalya/Demre İlçesi Andriake, Granarium önü.



Resim 3: 2012 yılı Bolu İli Göynük ve Mudurnu Yüzey Araştırması'ndan.



Resim 4: 2012 yılı Bolu İli Göynük ve Mudurnu Yüzey Araştırması'ndan.



Resim 5: Filiz Dönmez-Öztürk, MSGSÜ Arkeoloji Bölümü.



Resim 6: Filiz Dönmez-Öztürk, Ayvalık.



Resim 7: 2012 Yılı MSGSÜ Arkeoloji Bölümü Yeni Yıl Kutlaması.



Resim 8: 2012 Yılı MSGSÜ Arkeoloji Bölümü Yeni Yıl Kutlaması.



Resim 9: 2012 Yılı MSGSÜ Arkeoloji Bölümü Yeni Yıl Kutlaması.



Resim 10: 2013 Yılı Kazı ve Araştırma Sonuçları Toplantısı, Muğla.



Resim 11: 2010 yılında AKMED tarafından düzenlenen Uluslararası Genç Bilim Adamları Sempozyumu, Antalya.



Resim 12: 2012 Yılı Balıkesir-Burhaniye Kent Festivali, Adramytteion Fotoğraf Sergisi.



Resim 13: 2012 Yılı Balıkesir-Burhaniye Kent Festivali, Plaket Takdim Töreni.

The Revival of Iron Age Cults and Beliefs in East Plain Cilicia, Yukarı Çukurova, in Light of Inscriptions and Material Culture

Yazıtlar ve Materyal Kültür Işığında, Doğu Ovalık Kilikia, Yukarı Çukurova'da Demir Çağı Kültleri ve İnanışlarının Yeniden Canlanması

Füsun Tülek

Özet

Yazılı kaynaklar, başta yıllıklar ve yazıtlar olmak üzere, görsel sanat ve kültür malzemeleri kültürlerin politik, ekonomik ve dinî tarihini kavramaya yarayan ve eski toplumlar hakkındaki bilgimizin temel kaynaklarıdır. "Sargon'un Yıllıkları" gibi eski yazılı kaynaklar, kralın ihtişamını vurgulayarak, askerî kampanyaları, zaferleri ve antlaşmaları anlatır. Ovalık Kilikia'da bulunan yazıtlar çoğunlukla bölgenin sosyo-ekonomik, kült ve inançları hakkında bilgi vermektedir. Doğu Kilikia Ovası'nda yapılan arkeolojik araştırmalar bölgede yaygın olan üç farklı inanç olduğuna dâir ipuçları vermektedir: bunlar dağ tanrısı, bereket tanrıçası kültü ve kutsal bir ağaç kültüdür. Doğu Kilikia Ovası'nda, yani Osmaniye'de Yukarı Çukurova Ovası'nda, bu tür kültleri temsil eden önemli işaretler, süslemeler veya yazılar taşıyan arkeolojik buluntular arasında kayaya oyulmuş bir yazıt, iki parçalı pişmiş toprak nesne ve bir kadın tanrıça büstü. Kültler ile ilgili arkeolojik buluntular, Doğu Kilikia Ovası'nın devamlılığı olan veya yeniden canlanan ve bölgede yaklaşık iki bin yıl süren kült ve inançların varlığının kanıtlarıdır.

Anahtar Kelimeler: Demir Çağı, Kilikia, Çukurova, Osmaniye, kültler.

Abstract

Literary sources, mainly annals and inscriptions, as well as ancient items of illustrative art and material culture provide an insight into the political, economic and religious history of cultures, and are the major resources for our knowledge of ancient societies. Ancient literary sources such as the Annals of Sargon, as official treatises, emphasize the glory of the king, narrating military campaigns, triumphant battles, and treaties. The inscriptions found in Plain Cilicia mostly provide information about the socioeconomics, cults, and beliefs of the region. Archaeological investigations conducted in East Plain Cilicia provide clues with regard to three different cults and beliefs prevalent in the region: these are the cult of the mountain god, the cult of the fertility goddess, and

a sacred tree cult. Archaeological finds, some of which bear significant marks, decorations or writings representing such cults in East Plain Cilicia, that is, Yukarı Çukurova Plain in Osmaniye Province, are listed as including an inscription carved on rock, two fragmentary terracotta objects, and a bust statue of a female deity. Cult-related archaeological finds provide an insight to the cults and beliefs of East Plain Cilicia which have survived or been revived and have endured for almost two thousand years in the region.

Keywords: Iron Age, Cilicia, Çukurova, Osmaniye, cults.

East Plain Cilicia, today encompassed by the Yukarı Çukurova Plain, is a flatland irrigated by the Ceyhan River and its branches, which flow to the Mediterranean Sea, and bounded to the north and east by the Taurus and Amanus mountain ranges. The north-western part of the eastern plain is separated from the sea by the Misis Heights and the basalts of the Deli Halil volcano, with only a single access route to the sea via Kısık Pass, stretching between the first heights of the Amanus range and the Deli Halil Basalt Formation. East Plain Cilicia, Yukarı Çukurova, contains one of the most-frequented military and trade routes in history, running from the Arslanlı Bel on the Amanus Mountains to the western part of the plain, then turning north to the Taurus Mountains via the Cilician pass, and proceeding to inland Anatolia. East Plain Cilicia rises gradually to the north, where the Amanus and Taurus ranges merge, forming numerous ridges and several deep valleys in between. The isolated land has a gorgeous landscape, with the many hues and shades of green over the pine and cedar forested ridges, and the fertile valleys and gorges irrigated by streams and branches of rivers. The major valleys and ridges contain minor ancient routes, which all merge in the north-east, at the ancient town of Κυκυσός-Cucusus, present-day Göksun, and proceed to the Eastern Anatolia Plateau. Having fertile land and being at the crossroads of military and trade routes, the region was inhabited throughout the ages and was therefore exposed to different cultures, which left behind diverse material culture as well as beliefs that were preserved through ages in its secluded valleys.

Archaeological investigations show that Plain Cilicia has been inhabited since prehistoric times (Seton-Williams, 1954; Tülek, 2007a). The earliest prehistoric settlements recorded with securely identified finds in East Plain Cilicia date to the Neolithic period, and the majority of the mounds yield material culture dated to the Bronze Age (Tülek, 2007b), although most of these settlements may have earlier layers buried under the thick alluvial sediment. The Kingdom of Kizzuwatna is the first known political entity in East Plain Cilicia, ruling the plain during the 2nd millennium BCE. The Hittite Empire was at first allied with the Kizzuwatna Kingdom, and then in 1350 BCE, under King Suppilulima, took control of both Cilicia and North Syria. Plain Cilicia is known to have been peopled with Hurrians and Luwians, representing a cosmopolitan cultural mix of east and west (Hawkins, 2000, p. 38). Political, cultural and economic

relations between the people of the region and the Phoenicians are recorded in a Phoenician inscription of Kulamuwa (KAI 24) dating to *ca*. 830 BCE in Sam'al/Zincirli, mentioning a king of the Danunians (Hawkins, 2000, p. 74). In Osmaniye Province, at Karatepe, a bilingual Phoenician-Luwian inscription mentions King Awarikus, who ruled the land of Adanua, Plain Cilicia (Hawkins, 2000, p. 45). In addition, a relief carved on a basalt orthostat at Karatepe depicts Hittite sailors rowing a Phoenician type of boat (Özyar, 1998; Casabonne *et alii*, 2013). All these evidence points to tight political, economic and cultural relations between the two cultures, and between Cilicia and the Levant.

Meanwhile, finds of Mycenaean ceramics and Syro-Cilician wares in archaeological investigations in the region point to extra-regional maritime trade in the eastern Mediterranean, both with the ports of the central Mediterranean and with ports of the Levant (Tülek, 2012, p. 495). Assyrians were also present in the region as of the second half of the ninth century BCE, with Shalmanassar III (858-824 BCE), who made numerous expeditions to Cilicia, crossing the Amanus mountain range at least four times in order to consolidate his rule in Cilicia. Sargon II was known to have campaigned in Cilicia, taking over the castles from the people of Mushki, and regaining full power in the region (Luckenbill, 1927, p. 7). Later East Plain Cilicia came under the control of the Achaemenids in the sixth century BCE, and was governed as a satrapy of the Syennesis Dynasty (Hdt., I 74, 3; V 118, 2; VII 98, 1), with Aramaic inscriptions that have been found mentioning the ancient city of Hierapolis-Kastabala as the cult center of the goddess Kubaba (Dupont-Sommer, 1961, p. 19), associated with Artemis Perasia (Strab., XII 2, 7).

The political history of Plain Cilicia is better known than the socioeconomics, cults, and beliefs of its inhabitants. Archaeological finds such as inscriptions, material culture, and cult sites slightly lift the veil over the rich and diverse religions and cults of Plain Cilicia, particularly the existence of mountain god cults in the region.

Mountains with high rocky peaks are massive and impressive. They look magnificent and invoke awe; thus they were deified and regarded as gods or the seats of gods by ancient cultures. In Anatolia, from the beginning of humanity until late in the prehistoric period, colossal wild animals were idealized and deified, as they were stronger and bigger than human beings. In the beginning, the deified animals were associated with mountains, which were perceived as huge formations with inaccessible peaks, unknown deep creeks, and gorges, and even sometimes resembling the shape of animals such as the bull. Hence the name Taurus is taken from the word for bull - *Taurus*. Idealization and deification of the bull can be seen in the Neolithic settlement of Çatalhöyük, where bullheads are found displayed on walls over the hearts of the structures, and images of bulls are painted on the walls. Deification of the bull is also represented in orthostat reliefs in the western wing of the Alacahöyük Sphinx gate, though the image is represented as the sky/storm god in the guise of a bull (Darga, 1992, p. 134, Fig. 138). The sky/storm god Teshup of the Hittites stands on two bull deities, Hurry and Serry. The *theriomorphic* associations in the deification of

mountains seem to have changed in Anatolia at the beginning of the Bronze Age when the *anthropomorphic* associations in deification begun. Deifying mountains and associating them with gods was similarly conceived in Mesopotamia, where the Sumerians built temples, the ziggurats, in the form and size of mountains, gradually rising high into the sky, and at the top, the temple of the god. Some scholars see the worship of mountain gods in Anatolia in the Hittite *pantheon*, as an influence of the Hurri-Mittani cultures (Darga, 1992, p. 181).

Deified mountains were named simply as Mountain God-Oros, or as a toponym, Hazzi Mountain God. Mountains were also regarded as the seats of gods, such as the sky/storm god Teshup, who was also worshipped on mountains. Well-known mountain gods of the Hittite *pantheon* are the gods Nanni and Hazzi (Darga, 1992, p. 180). The god Hazzi of the Hittites is the deification of Mount Hazzi, which was renamed in the Classical period as Mount Kasios, the present day Keldağ. In the Yazılıkaya reliefs, the sky god Teshup stands on both the mountain gods Nanni and Hazzi, demonstrating worship of both sky and mountain associated in one entity (Bittel, 1976, p. 202). The Hittites associated their deified king Tuthalia with the mountain god as well, as the word god is inherent in the name of the king with the initial syllable "Tu" (Akurgal, 1990, p. 105). Similarly, they named kings after mountains and mountain gods, such as Arnuvanda and Hismi-Sarruma. The mountain god Sarrumma was observed in the Kizzuwatna region as the Kumani on the Taurus Mountain, the center of its cult (Darga, 1992, p. 187).

The solid rock peaks in the highlands of the Taurus mountain range in East Plain Cilicia are impressive and are the most suitable sites to worship mountains and mountain gods, and for such related cults to flourish. In the Classical *pantheon*, mountain peaks were the open air cult places for the worship of Zeus as the mountain god. In earlier phases of the cult of the mountain/sky god Zeus, there was only an altar at the peak (Cook, 1964, p. 118-120). Rural areas, remote, inaccessible and secluded, are the most opportune places for such cults to live on through the ages. Cults of mountain and sky/storm gods and goddesses are evidenced by inscriptions found all over Cilicia. The beliefs and cults of almost thousand-year-old cultures survive in microclimatic environments, which interacts slowly and gradually with the beliefs and cults of the neighboring regions. Local cults and beliefs are exposed to new beliefs and cults, assuming the associations and features of new deities while retaining the original core of their cult and ways of depiction.

Mountain God Oros

An inscription carved on a rock is found in the northern highlands of Osmaniye Province, where the altitude gradually rises to 550 meters. A solitary rock stands in a field on the eastern outskirts of the high-rising terrain of Mount Diniker in Karapınar, the location of Gafarlı village in the town of Sumbas[1]. The rock,

1 The inscription carved on rock was found during the survey of the Karatepe excavation team in 1950s.

named Topaktaş by locals, is 8 meters in height and its polished south-eastern façade measures 6 meters in width (Tülek, 2015, p. 344). A flight of steps once recorded to the left on the west side of the polished façade of the rock no longer exists and may have been destroyed by looters. The once-recorded steps in the rock recall stepped rock-cult altars (Alkım, 1950, p. 533). The southern façade of the rock is inscribed in Greek (Figures 1-2). The inscription, which was transcribed and transliterated by G. E. Bean, is written in 4 lines and is a dedication of a *bomos* to the mountain god, Oros, in the name of Rufinus, son of Menephilos (Bean, 1950, p. 535):

ἔτ(ους) γλσ′.
Ὄρι ἐπήχῳ Ῥουφεῖνος Μενεφί[λου]
εὐξάμενος καὶ ἐπιτυχὼν
4 ἀνέστησα τὸν βωμόν.

The inscription, based on the *era* of the inscribed date, has been dated to 307 CE (Bean, 1950, p. 536), the Tetrarchy period of the Roman Empire. The creeks and deep valleys of the Taurus highlands preserved old cults and beliefs that assumed the beliefs and deities of the contemporary ruling powers. Worship of the mountain god Oros, the deification of the mountain proper, continued in the highlands of Cilicia late into Roman times, to Late Antiquity. Inscriptions denoting worship of the mountain god in such a late Roman period are also found in northern parts of Anatolia, along with the Black Sea coast in Paphlagonia, where Mount Olgassys was worshipped (Mitchell, 1993, p. 23). Evidently, mountain god worship endured through the ages in most rural parts of Anatolia.

Zeus assuming the epithet of Kasios has also been observed in Anatolia, worshipped as the god Zeus Kasios well into the Late Roman period (Sayar, 2004, p. 174). Mount Hazzi of the Hittite period, renamed Mount Kasios in Classical times, continued to be the cult center of the god Zeus Kasios in Antioch. The cult of Zeus Kasios was highly revered during the Hellenistic and Roman imperial periods. An inscription dated to 197 BCE, found in Aigai in Plain Cilicia, is dedicated to the god Zeus Kasios worshipped by King Antiochus and the royal family (Sayar, 2004, p. 227, no. 38). The cult was popular among the Roman and Late Roman Emperors. Emperor Hadrian is known to have presented offerings to God Zeus Kasios at the cult site on Mount Kasios in 114 CE when he was in Antioch, and Emperor Julian is also known to have visited the cult center in 363 CE during his stay in Antioch (Hajjar, 1990, p. 2266).

Sky/storm god and mountain god worship became associated with the titular deity of the Classical *pantheon*, the god Zeus, in the Late Classical period. Various cults were established for the worship of Zeus, as evidenced by the inscriptions, enriching and diversifying the spiritual life of the Cilicians late into Roman period as the god Zeus under the names Helios, Halazeos, Hypsistos, Kolonaios, Kasisos, Keranuios, Korykion, Olbios, Olybrios, and *Soter*/*Theos* (Sayar, 1999, p. 131-154; Sayar, 2004, p. 174-188). Evidence of the

worship of a cult of mountain gods associated with female deities, assuming epithets such as Aphrodite Kasaleitis, and Athena Orei, has also been found in inscriptions. In East Plain Cilicia, Hemite and Flavioupolis are the two sites that yield evidence of the worship of Zeus, initially with the epithet of Olybrios, as the mountain god, and later of *Soter*, incorporated in the worship of the Roman Imperial cult (Sayar, 1999, p. 133, 236, no. 36). The inscriptions of Zeus Helios in Flavioupolis (Sayar, 2004, p. 179, no. 5) and in Hierapolis Kastabala are dated to the first half of the third century CE (Sayar, 2004, p. 180, no. 17). The date of the inscriptions coincides with the establishment of the *Sol Invictus* cult, based on the Roman cult of Sol and Emperor, by Emperor Elagabalus in the first half of the third century CE when he returned from Antioch to Rome in 218 CE (Halsberghe, 1972, p. 36).

The concept of new beliefs and cults in the realm of old traditions and cults seems to have continued in Anatolia and in the Mediterranean basin during the *Pax Romana* when the Mediterranean was the *Mare Nostrum of* the Roman Empire. Similarly, the survival of the cult of the sky/storm god of the Hittites can be seen to have been assumed by Zeus/Jupiter. The cult of Zeus/Jupiter Dolichenus emerged and became widely followed during the Roman period among Roman soldiers, with Zeus depicted standing on a bull holding a thunderbolt and an ax. This type of representation is of the Hittite sky/storm god who has identical attributes (Jacobs and Messerschmidt, 1992, p. 107). The cult center of Zeus/Jupiter Dolichenus is in a neighboring region of Cilicia, ancient Commagene; it is situated to the north of Gaziantep, in the town of Doliche (Δολίχη).

The cult of Jupiter Dolichenus was widely found in most of the places where Roman soldiers were stationed. Worship of the Jupiter Dolichenus cult and its impact on the religious realm of the regions neighboring Doliche, such as North Syria and Cilicia, is reasonably anticipated, at least in the places where Roman settlements and garrisons were frequent, and the Roman imperial rule was strong. The ancient city of Flavioupolis, present-day Kadirli, was founded by Emperor Vespasianus and it is known that the Legio VI Ferrata wintered in the newly-established town before proceeding to the Eastern Frontier to join the invasion of Commagene Kingdom, and then to Zeugma to fight against the Parthians. The remains of the ancient city yielded a few inscriptions concerning Roman soldiers and Legio VI Ferrata. The inscriptions of the Roman soldiers that have been found, mostly in Latin, are documented in the Basilica of Alacami. However, none of the Alacami inscriptions mention any deity or religious cult (Bossert and Alkım, 1947, p. 7).

On the other hand, an orthostat relief found in Erzin, in Issos Plain, Cilicia, bears a depiction of a male figure standing on a bull, holding a *labrys* in his right hand and a thunderbolt and a snake at the same time in his left hand (Ensert *et alii*, 2008, p. 46, Figs. 1-3). The relief depicted on the Erzin stele is interpreted as a late Hittite representation of the sky/storm god associated with the Illiuanka – dragon legend of the Hittites. The storm god represented with a thunderbolt and snake is thought to have its roots in the Old Syrian cultures

that influenced Karum Kanish in Kültepe, where the Hatti culture modified it; and gods struggling with snakes are seen in two reliefs of the Neo-Hittite period in Assyrian culture, as exemplified in the Malatya relief, in which the snake represents the defeated enemy (Ensert *et alii*, 2008, p. 40). The Erzin stele is dated to the second half of the ninth and end of the eighth century BCE, based on the Aramaic type of *polos* of the sky/ storm god which has also been observed in Sam'al Kilamuwa representations (Ensert *et alii*, 2008, p. 41).

In the western part of Cilicia, in Cilicia Tracheia, a rock relief has also been documented representing the god Zeus in the guise of Jupiter Dolichenus (Durugönül, 1989, p. 51, Fig. 47). The rock relief is found in the village of Imamlı, carved in a triangle 10 cm deep, depicting Zeus standing on a bull, holding a trident and a thunderbolt in his left hand and a *labrys* in his right hand.

Common features of the Roman god Jupiter Dolichenus and of the sky/ storm god in Iron Age representations are best exemplified by the Tell Ahmar stele. In both representations, figures of the god are standing on a bull, topped with a winged disk including a crescent, marching towards the right with a sword on his left side, holding a thunderbolt in his left hand and an ax in his right hand. Distinctions between the two representations are seen basically in the way they are dressed: while the Iron Age god donned a horned tiara, short kilt, and shoes with upturned toes, the later figure wore a Phrygian cap and Roman military costume (Bunnens, 2004, p. 57). On the other hand, representations of both the Roman Jupiter Dolichenus and the Iron Age storm god examined in ten Iron Age representations of the storm god in three typologies concluded that they may or may not include the winged disk or the bull for the god to stand on (Bunnens, 2004, p. 58). Iron Age storm god representations as described above also contain a type associated with a portrait of the god standing on a bull with a winged disk on top, but without a crescent, that is said to have its roots in Iron Age iconography (Bunnens, 2004, p. 59). The Bronze Age representations of the storm god, which are mostly accompanied by Luwian hieroglyphic inscriptions, name the god Tarhunzas, where the Storm God of Aleppo or the Halabean Tarhunzas of the third millennium BCE is known to have influenced both the Syrian and the Anatolian religion in the second and first millennium BCE (Bunnens, 2004, p. 60). In East Plain Cilicia, in Karatepe hieroglyphic inscriptions in Osmaniye Province, the storm god, the celestial Tarhunzas, is paralleled by Baal Shamem, a form of the Semitic god Hadad, and both epithets are thought to have referred to the Storm God of Aleppo (Bunnens, 2004, p. 61)[2]. For Sanders, the cult of Jupiter Dolichenus in its original form was the local Baal worship, which is an Assyrian cult of an earlier period (Sanders, 1902, p. 84).

In the Iron Age, the inclusion of a crescent beneath the winged disk is considered as an association of the Storm God of Aleppo with the Moon God of

2 For the Karatepe Luwian inscriptions, see Hawkins, 2000, 58.I.1, LXXIII, and for the Phoenician text, see Wolfgang Röllig in Çambel, 1999, p. 54.

Harran as the celestial beings Sol and Luna, both widely worshipped in the early first millennium BCE, embodied in one symbol. Henceforth the Roman representation takes on the attributes of the wing as an eagle, disk as Sol, and crescent as Luna, which was translated into cosmic aspects of Jupiter Dolichenus and found their way into depictions of this god, particularly as seen on votive plaques (Bunnens, 2004, p. 62).

Archaic cults of female deities also survived in Plain Cilicia, as such the goddess Kubaba, associated with Artemis, who continued to be worshipped in Hierapolis Kastabala as Artemis Perasia (Strab., XII 2, 7). Similarly, worship of the Mother Goddess, as the goddess of fertility endured for thousands of years in Plain Cilicia, hence the fertility of the land.

A bust statue of the Goddess of Fertility

A female bust standing on a rectangular pedestal inscribed in Greek is one of the most precious sculptural pieces of the cultural heritage of Osmaniye Province (Figures 3-4). The statue was found by locals in the highlands of Osmaniye Province, north of Kadirli, in Mezi, present-day Yeşilyayla, during construction work by peasants. The bust statue and its inscribed pedestal are safely kept at the security forces headquarters in Kadirli[3].

The sculpture on the inscribed pedestal represents a woman, depicted frontally with her hair covered by a veil, leaving neatly defined hair locks showing in front, and wearing *polos* on her head. Her hair is pulled back, revealing her wide forehead and oval face. Bow-shaped eyebrows crown her large, deep, carved circular eyes. Neatly delineated eyelids are in relief as if a different type of stone was to be inset in place of the iris. Her broken long nose divides her beautiful oval face, symmetrically flanked by high cheeks. Her plummy lips look small on her face compared to the widely set eyebrows. Her chin slightly pushed forward, is pointed. A pendant earring and one long lock of hair curled by the ear embellish her profile. Her long veil, covering both head and shoulders, is folded at the sides to leave the front part of her hair and ears uncovered to be adorned. A necklace of beads around her neck is placed tightly above her collar. Softly rounded shoulders define the upper part of her torso. Her slender arms are bent upwards at the elbows, covering her front, her hands holding a torch, an olive branch, and ears of corn. Between her arms and hands are the breasts, which are small and rounded to specify the sexuality of the figure. The warm expression of an archaic smile is absent in the facial features, and a lock of hair adorns either side of the head and ears. The ears are heavily worn, preventing the identification of tragus and antitragus of the ear, which

3 The female bust was found by locals and confiscated by the security forces. Reported by the muhtar of Mezi, and late Prof. Halet Çambel. The Osmaniye Archaeology Survey team recorded and documented the sculpture at the place where it is still kept, and also visited Mezi and the original find spot in 2006. In 2009 an ancient settlement and its *necropolis* were also recorded by the Survey team. A first examination of the bust statue has been published by Prof. Sayar, and was orally presented in 2004 at the AIA International congress by Çalık-Ross but has not been published; see Tülek, 2007a.

are definitive features of the stylistic period. In close proximity to East Cilicia, a sphinx carved on an orthostat of Bit Hilani II at Sam'al-Zincirli with a lock of hair falling to the sides of the face in front of the ears dated to 715 BCE is the closest example similar to the Yeşilyayla bust (Darga, 1992, p. 284, Fig. 281).

A three-line inscription is carved in the front of the rectangular pedestal, mentioning the artist and dedicating person, but not the name of the deity (Sayar, 2004, p. 193-194, Fig. 12.4). The inscription is dated to the first to second centuries CE and has been transcribed and translated as follows: "Asklepiades son of Philoppapos dedicated with his friends from the village. Askleis carved" (Sayar, 2004, p. 248, no. 59).

Wheat and olive branches and a torch as her attributes clearly identify her as a fertility goddess bearing a torch. A fire-bearing goddess, πυρφόρος, is known to have been worshipped in East Plain Cilicia, the goddess Perasia, an indigenous goddess of Kastabala. The ancient city of Hierapolis Kastabala is the cult center of the goddess Perasia, which is securely identified by an Aramaic inscription found at the village of Bahadırlı, close to Kastabala, north of Karatepe, bearing the name of the goddess Kubaba Piwassura (Sayar, 2004, p. 45, 194). The territory of the ancient city of Hierapolis Kastabala covers most of the level land of East Plain Cilicia and the first high rises to the north-east of the plain. On the other hand, torch-bearing- δαδούχο priestesses are known in the rituals of the Eleusinian mysteries of the goddess Demeter. The sculpture of the fertility goddess is interpreted as the goddess Demeter of the Greek *pantheon* as well[4].

Worship of female deities, particularly those bearing the names of mountains, is also found in Cilicia, such as the worship of Aphrodite Kassalites, Athena Oreia, and Artemis Perasia knew from the inscriptions compiled in the region. In addition to these female deities whose worship is confirmed by inscriptions, the worship of another female deity, Artemis Tauropolos, is mentioned in literary texts (Strab., XII 2, 3). The epithet Tauropolos given to the goddess could have been a toponym derived from the Taurus Mountains since it is noted that there is no evidence of bull sacrifice at *taurobolium* rituals[5]. At the same time, inscriptions bearing the name of the goddess Artemis Tauropolos in the West Europe number up to one hundred, dated from the second to the end of the fourth centuries CE (Moore, 1906, p. 43), while no evidence or inscription has yet been found bearing the epithet in Cilicia, where the Taurus Mountains are located. The literary texts identify the goddess Artemis Tauropolos with the local worship of Ma, that is, the Magna Mater of the Taurus Mountains locality (Strab., XII 2, 7). On the other hand, for Moore, the Greek realm preferred to name worship of Artemis Tauropolos as Artemis Perseia, which is rooted in Asia Minor in the fourth century BCE, at the time of Artaxerxes (Moore, 1906, p. 44-45).

4 Sayar, 2004 identifies it as a fertility goddess.

5 However, bones of sacrificed bulls as evidence that taurobolium rites were observed have been unearthed in excavations of two sacred caves in western Asia Minor; the bull was the most sacred animal of the goddess Oreia Meter; see Ekin-Meriç, 2013, p. 73.

In Plain Cilicia, inscriptions found south of Mopsuhestia, Kütüklü village and Mount Dede (Sayar, 2004, p. 184, no. 33-34) mention Athena as the Mountain Goddess, Athena Oreia. Indeed, Athena Oreia worship is known from Ephesus, where Athena Oreia is Meter Oreia - μήτηρ ὀρεία. Aphrodite Kassalites is also mentioned in numerous inscriptions found in Anazarbus, worshipped as the Mountain Goddess, a native mountain goddess in Plain Cilicia (Sayar, 2004, p. 185, nos. 35-45). Female deities mentioned in inscriptions whose cult centers are in Anazarbus and Mopsuhestia have not been recorded in East Plain Cilicia, Osmaniye Province. Instead, two major female deities were worshipped in East Plain Cilicia, the Goddess of Fertility and Artemis Perasia, mentioned in literary texts, and in addition, a bust sculpture of the Fertility Goddess has been unearthed (Tülek, 2007a, p. 52, Fig. 36).

In the ancient city of Hierapolis Kastabala, two inscriptions dedicated to Artemis Perasia have been found. Hierapolis Kastabala is in Osmaniye Province, located on the north bank of the River Ceyhan near the Hittite fortress Karatepe. The name Kastabala of the ancient city has been confirmed by an Aramaic inscription dated to the fifth or the fourth century BCE (Dupont-Sommer and Robert, 1964, p. 7-73, Nr. 25). The goddess Kubaba was the tutelary deity of Karkamiš since the Old Babylonian period, the eighteenth century BCE; she is mostly depicted holding a mirror and a pomegranate and enthroned over a lion (Collins, 2004, p. 88, 90). An inscription found by the city attests to worship of the Hittite goddess Kubaba of Piwassura in Kastabala (Pol. IV 48, 9-13; V 57, 1-58, 1; 8, 15-23; Billows, 1995, s. 99), and during Classical times the city is known to have been the cult center of Artemis Perasia worship in East Plain Cilicia. The name Artemis Perasia was assigned to the cult at the time of Persian reign, as Perasia is derived from the word πέραθεν -meaning the one coming from across (Strab., XII 2, 7). One of the two inscriptions bearing the name of the goddess Artemis Perasia found at the ancient city of Hierapolis Kastabala is on a round altar, which has the typology of a hexagonal top and is dated to the second century CE, and a second inscription bearing the name of Artemis Perasia is on a pedestal dated to 230-240 CE (Sayar, 2004, p. 224, nrs. 3-4).

The bust of the fertility goddess/Demeter of Yeşilyayla-Osmaniye displays stylistic features datable to the Archaic period in sculpture chronology, whereas the inscription carved on the portable stand in which it is inserted dates to the Roman Imperial period. The portable stand must certainly have been replaced later, or the stand may be contemporaneous with the bust but the inscription was carved later, during the Roman High Imperial period.

Terracotta plaques with Tree of Life ornamentation

Two decorated terracotta objects in relief were found in the vicinity of the ancient city of Hierapolis Kastabala, almost ±5 km to the south-east of the

city, on the east bank of the Ceyhan River close to Kumarlı village in Osmaniye Province[6] (Figures 5-6).

The terracotta objects, A and B, are both fragmentary, broken in half or two-thirds of the original object. The geometric decoration on the terracotta objects is incomplete. Fragment B is smaller and more weathered than fragment A. Fragment A is 42 mm long, 12 mm thick and 48 mm wide, and terracotta fragment B is 40 mm long, 12 mm thick and 32 mm wide. Both terracotta pieces have a strong and homogenous fabric with tiny lime and sand inclusions. They both have fabric of the same color according to the Munsell chart, 2.5YR 6/8 light red. The thin terracotta objects resemble votive plaques bearing symbolic ornamentation or are decorative applique plaques with symbolic ornamentation.

Both of the terracotta plaques are decorated in a similar design composed of a framed geometric motif in relief. The geometric motif of fragment A is composed of a centrally-placed, vertical trunk, from the top of which issue two downwardly-angled branches. The motif of fragment B is hardly legible, showing a vertical trunk from which two branches radiate.

The lower part of fragment A can be reconstructed as having a frame in relief enclosing the entire decoration in the shape of an upside-down letter U. The style of the frame recalls cartouches seen in the glyptic art of Mesopotamia, enclosing images or names, such as the ones in Egyptian hieroglyphs.

A very similar decoration in relief adorns the façade of a basalt stele found in the eastern neighboring Gaziantep Province. The basalt stele was on display for a long time in the garden of the former Gaziantep Museum building. Reportedly, the basalt stele was found in village Gürgün, in Şehit Kamil district, and is recorded under museum inventory number F.N. 153[7]. It is noteworthy that the find location of the stele is in close proximity to the cult center of Jupiter Dolichenus. It is a rectangularly shaped basalt stele with a curved top. The stele measures ±0.90 cm high and ±0.10 cm thick. The decoration in relief on the façade of the stele is in a rectangular frame, the short upper side conforming to the curve of the stele. The geometric motif decoration covers two third of the façade. The façade decoration of the stele is completed by sides pierced like lace. One-third of the lower part of the basalt stele is left undecorated, unpolished, and without the pierced edges as in the upper part. The motif of the geometric decoration is composed of a centrally-placed vertical trunk, from which two branches issue to both sides, angled downwards, and close to the bottom is a horizontal branch crossing from one side to the other. The reverse of the basalt stele is left untouched and without decoration.

The motif executed in relief decoration on the Gaziantep basalt stele is almost identical to that of the Osmaniye terracotta fragment A. The motif of a trunk with twigged branches resembles a tree with branches depicted in an extremely styl-

6 Finds of the 2006 campaign of the Osmaniye Archaeological Survey conducted by the present author; Tülek, 2007b, p. 63-76.

7 Verbal communication with the museum staff.

ized manner. The motif might be a severe abstraction of a symbol that represents a conception of a belief or a ritual. These terracotta objects may be fragments of votive plaques, in connotation with the beliefs and rituals of the region, although a similar example in the same medium has not yet been found. Such a neatly executed and stylized motif on terracotta plaques cannot be an arbitrary decorative design; there would have been a symbolical meaning and function attributed to the objects. The archaeological survey in Osmaniye Province and its investigations yielded no other similar plaque or decoration in relief in any material in the region. Similar motifs executed in a similar style on two different materials -a basalt stele and terracotta plaques- are striking and not at all arbitrary.

In Gaziantep Museum there is stelai in similar shape and size but none with similar decoration to that of the geometrically decorated basalt stele. With regard to the find spot of the Gaziantep basalt stele, it is not clear whether the stele, being close to the cult center of Jupiter Dolichenus, is associated with the rites of the cult or not. There is no clue that a motif composed of a vertical trunk with twigs is part of the iconographical representations of Jupiter Dolichenus worship. The find sites of both objects are neighboring to northern Syria, all areas that were exposed to the hegemony and cultures of the Hittites, Assyrians, as well as the Phoenicians.

Glyptic art, low-reliefs on orthostats, such as the ones in the throne room at Nimrud, and textiles of the above-mentioned cultures, are the most illustrative and fruitful media in providing numerous examples of representation of a tree with branches (Giovino, 2007, Figs. 1-3, 13, 15). The vertically designed motif on the terracotta fragments of Osmaniye Province resembles a stylized plant ornament of North Syria, particularly the very abstract representations of *Asherah* -the tree of life or *kiskanu*- the cosmic tree (Giovino, 2007, p. 2). A palm tree framed with a garland of palm leaves hanging from the top on both sides, interlaced with each other as well as attached to the trunk, flanked by kings or genie.

The motif of a stylized tree has roots in a long-time tradition in Mesopotamia and takes the form of garlands of pomegranate and palmettes hanging over a trunk of a tree in the Assyrian art of the middle of the 2nd millennium BCE (Parpola, 1993, p. 161). The motif is widely applied in such diverse media as official seals, textiles, jewelry, sculptures, reliefs, and wall painting of the Near East until the end of the 1st millennium BCE (Parpola, 1993, p. 163). Late Assyrian art provides several hundred examples of the tree motif. The tree motif is almost always illustrated with two flanking figures, representing a king or a genie. The tree symbolizes the divine world order, along with the king himself as the perfect man. The tree is considered an imperial symbol representing the legitimate rule of the Assyrians over the world (Parpola, 1993, p. 168). Scholarship has interpreted the tree image in the Assyrian art as a symbol of the real tree that it represents, an abstract depiction of a date palm. Conversely, a contradicting interpretation is that the *tree* does not represent a real tree but is an abstraction of a cult object in the Assyrian art (Giovino, 2007, p. 3).

Any connection between the very stylized and abstract geometric decoration of a trunk from which branches issue invoking the representation of a

tree associated with the sacred tree of the Assyrians may be considered too far-fetched. However, it is not arbitrary that Osmaniye terracotta plaques are deliberately shaped, decorated and framed with neatly executed motifs; such an emphasis on the plaques may have some connection with the rites of a cult that the people of East Plain Cilicia had been exposed to and worshipped.

The worship of pre-Classical deities, which had deep roots in the beliefs of the Anatolian people, survived through the ages or was revived during the Roman rule of Asia Minor, evolving and becoming associated with the deities of contemporary cultures, and assuming their names. The fertility goddess bust offers a good example and evidence that worship survived through the ages and was revived in association with the fertility goddess of the ruling culture, the goddess Demeter. Similarly, various cults that were thousands of years old in Anatolia, Cilicia, Syro-Cilicia, and Mesopotamia must have been revived during the Roman Imperial and Late Roman periods, assuming new roles and connotations while keeping the original core of the belief in the well-secluded valleys of the highlands of East Plain Cilicia. Like the mountain god and fertility goddess worship evidenced in East Plain Cilicia during the Roman period, syncretism of the warrior mother goddess Ma with the ancient Roman war goddess Bellona by Lucius Cornelius Sulla in 80 BCE offers a good example for the present theme. Worship of the warrior mother goddess Ma as the titular deity of Cappadocia had its cult center in the Temple City of Cappadocia Comana in pre-Classical times, which was associated with the goddess Artemis or possibly the Greek warrior goddess Athena (Strab., II 3). In addition, the warrior mother goddess of Cappadocia appeared twice in the dreams of Sulla, standing by his side in his campaigns and giving him a thunderbolt to smite his enemies (Plut. *Sulla*, IX 4). Sulla combined his genuine family deity of war, Bellona, in Rome, with Ma and said that with the help of the *nikephoros* goddess Ma-Bellona, he triumphed. Besides the literary and epigraphic evidence, two coins from the Temple City of Cappadocia Comana, dated to 50-55 CE at the time of emperor Nero, illustrate a deity standing on a mountain holding an object interpreted as the representation of the warrior mother goddess Ma (Baz, 2009, p. 66-67); and these two coins are evidence of the revival of worship of the pre-Classical deity during Roman times.

Bibliography

Akurgal, E., (1990). *Anadolu Uygarlıkları*, İstanbul.

Alkım, U. B., (1950). "Karatepe: Third campaign", *Belleten*, 14/56, p. 514-564.

Baz, F., (2009). "Überlegungen zu Zwei Münzen aus Hierapolis in Kapadokien un dem dortigen Ma-kult", O. Tekin, ed., *Ancient History, Numismatics and Epigraphy in the Mediterranean World. Studies in Memory of Clemens E. Bosch and Sabahat Atlan and in honor of Nezahat Baydur*, İstanbul, p. 65-70.

Bean, G. E., (1950). "Dr. U. Bahadır Alkım'ın Gezisi Esnasında Bulunmuş Olan Yazıtlara Dair Rapor, Üçüncü Mevsim Karatepe Çalışmaları: Kazı ve Geziler", *Belleten*, 14/54, p. 535-541.

Bittel, K., (1976). *Die Hethiter*, München.

Bossert, H. Th. and Alkım, U. B., (1947). *Karatepe, Kadirli ve Dolayları İkinci Ön Rapor*, (*İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eski Önasya Kültürlerini Araştırma Enstitüsü Yayınları*, 3), İstanbul.

Bunnens, G., (2004). "The storm-god in northern Syria and southern Anatolia from Hadad of Aleppo to Jupiter Dolichenus", M. Hutter and S. Hutter-Braunsar, eds., *Offizielle Religion, lokale Kulte und individuelle Religiosität: Akten des religionsgeschichtlichen Symposiums „Kleinasien und angrenzende Gebiete vom Beginn des 2. bis zur Mitte des 1. Jahrtausends v. Chr.", Bonn, 20.-22. Februar 2003*, (*Alter Orient und Altes Testament*, 318), Münster, p. 57-82.

Casabonne, O., Lebreton, S. and Lebrun, R., (2013). "Notes Ciliciennes", *AnatAn*, 21, p. 87-92.

Collins, B. J., (2004). "The Politics of Hittite Religious Iconography", M. Hutter and S. Hutter-Braunsar, eds., *Offizielle Religion, lokale Kulte und individuelle Religiosität: Akten des religionsgeschichtlichen Symposiums "Kleinasien und angrenzende Gebiete vom Beginn des 2. bis zur Mitte des 1. Jahrtausends v. Chr.", Bonn, 20.-22. Februar 2003*, (*Alter Orient und Altes Testament*, 318), Münster, p. 83-115.

Cook, A. B., (1964). *Zeus: A Study in Ancient Religion. Vol. 1: Zeus, God of the Bright Sky*, New York.

Çambel, H., (1999). *Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions: Karatepe-Aslantaş*, 2, Berlin.

Darga, A. M., (1992). *Hitit Sanatı*, İstanbul.

Dupont-Sommer, A., (1961). "Une inscription araméene inédite de Cilicie et de la déesse Kubaba", *CRAI*, 105/2, p. 19-22.

Dupont-Sommer, A. and Robert, L., (1964). *La déesse de Hiérapolis Castabala, Cilicie*, (*Bibliothèque archéologique et historique de l'Institut Français d'Archéologie d'Istanbul*, 16), Paris.

Durugönül, S., (1989). *Die Felsreliefs im Rauhen Kilikien*, (*BAR international series*, 511), Oxford.

Ekin-Meriç, A., (2013). *Ana Tanrıça Kutsal Mağaraları. Metropolis Ionia III*, İstanbul.

Ensert, K., Görmüş, A. and Kara, D., (2008). "The Stele of Erzin", *Adalya*, 11, p. 35-48.

Giovino, M., (2007). *The Assyrian Sacred Tree. A History of Interpretations*, Göttingen.

Hajjar, Y., (1990). "Divinitiés oraculaires et rites divinatoires en Syrie et en Phénicie a l'époque gréco-romaine", *ANRW*, II, 18/4, p. 2237-2320.

Halsberghe, G. H., (1972). *The Cult of Sol Invictus*, Leiden.

Hawkins, J. D., (2000). *Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions*, Berlin.

Jacobs, B. and Messerschmidt, W., (1992). "Eine (provinzial-)assyrische Stele für Jupiter Dolichenus (Archaeologische Interpretation zu der Stele aus Maraş)", *EA*, 19, p. 105-114.

Luckenbill, D. D., (1927). *Ancient Records of Assyria and Babylonia*, 2, Chicago.

Mitchell, St., (1993). *Anatolia. Land, Men, and Gods in Asia Minor*, 2: *The Rise of the Church*, Oxford.

Moore, C. H., (1906). "On the Origin of Taurobolium", *HSCPh*, 17, p. 43-48.

Özyar, A., (1998). "Die Schiffsszene aus Karatepe-Arslantaş", *IstMitt*, 48, p. 97-106.

Parpola, S., (1993). "The Assyrian Tree of Life: Tracing the Origins of Jewish Monotheism and Greek Philosophy", *JNES*, 52/3, p. 161-208.

Sanders, C. S., (1902). "Jupiter Dolichenus", *JAOS*, 23, p. 84-92.

Sayar, M., (1999). "Kilikia'da Tanrılar ve Kültler", *Olba*, 2/1, p. 131-154.

Sayar, M., (2004). "Berg und Wettergottheiten", M. Meyer and R. Ziegler, eds., *Kulturbegegnung in einem Brückenland: Gottheiten und Kulte als Indikatoren von Akkulturationsprozessen im Ebenen Kilikien*, Bonn.

Seton-Williams, M. V., (1954). "Cilician Survey", *AS*, 4, p. 121-174.

Tülek, F., (2007a). "Osmaniye İli Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanter Çalışması 2005", *TÜBA-KED*, 6, p. 47-62.

Tülek, F., (2007b). "Osmaniye İli Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanter Çalışması 2006", *TÜBA-KED*, 6, p. 63-76.

Tülek, F., (2012). "2010 Yılı Osmaniye Arkeolojik Araştırmaları", *AST*, 29/1, p. 491-504.

Tülek, F., (2015). "Osmaniye Arkeolojik Yüzey Araştırması 2013 Yılı Çalışması", *AST*, 32/2, p. 329-352.



Figure 1: The inscribed Topaktaş rock, (F. Tülek).



Figure 2: Mountain God Oros inscription on the Topaktaş rock, (F. Tülek).



Figure 3: The Fertility Goddess statue found in Yeşilyayla, (F. Tülek).



Figure 4: The Fertility Goddess side view, (F. Tülek).



Figure 5a: Kumarlı Göztepe terracotta votive plaque and the basalt stele from Gaziantep, (F. Tülek).



Figure 5b: Kumarlı Göztepe terracotta votive plaques, (F. Tülek).

Yazarlar

A. Vedat Çelgin
Emeritus, Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Eski Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Laleli/Fatih-İstanbul; vedat.celgin@istanbul.edu.tr

Mustafa Adak
Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Kampüs, Antalya; madak@akdeniz.edu.tr.

Buket Akçay-Güven
Dr. Öğr. Üyesi, Beykent Üniversitesi, MYO, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü, Mimari Restorasyon Programı, İstanbul; buketakcay@beykent.edu.tr.

Hazal Azeri
Araş. Gör., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Şişli-İstanbul; hazalazeri@gmail.com.

Gülbahar Baran-Çelik
Müze Araştırmacısı-Arkeolog, İstanbul Arkeoloji Müzeleri, İstanbul; gulbaharbaran43@gmail.com.

Ferit Baz
Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü/Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, Şişli-İstanbul; ferit.baz@msgsu.edu.tr.

Ralf Becks
Doç. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, İstiklal Yerleşkesi, Burdur; ralfbecks@mehmetakif.edu.tr.

Sophia Bönisch-Meyer
Dr., Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik des Deutschen Archäologischen Instituts, München; Sophia.Boenisch@dainst.de.

H. Arda Bülbül
Arş. Gör., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Şişli-İstanbul; arda.bulbul@msgsu.edu.tr.

Özgü Çömezoğlu-Uzbek
Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, İstanbul; ozgu@istanbul.edu.tr.

Feza Demirkök
Müze Araştırmacısı-Epigraf, İstanbul Arkeoloji Müzeleri, fdemirkok@gmail.com.

Nilay Ediz-Okur
Öğr. Gör., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Şişli-İstanbul; nilay.ediz.okur@msgsu.edu.tr.

Kenan Eren
Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Şişli-İstanbul; kenan.eren@msgsu.edu.tr.
Tûbâ Erkmen
Klasik Arkeolog ve Araştırmacı, İstanbul/Münih; tubaerkmen@yahoo.com.
Aliye Erol-Özdizbay
Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü/Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul; aliyeerol@gmail.com, aliyerol@istanbul.edu.tr.
Tolga Ersoy
Öğr. Gör., Özyeğin Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, İstanbul; tolga.ersoy@ozyegin.edu.tr.
Gülçin Karakaş
Yüksek Lisans Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Isparta; gulcinkarakas10@gmail.com.
Zeynep Koçel-Erdem
Prof. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Şişli-İstanbul; zerdem@gmail.com.
Ludwig Meier
Dr., Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg, Seminar für Alte Geschichte und Epigraphik, Marstallhof 4, 69117 Heidelberg; ludwig.meier@zaw.uni-heidelberg.de.
Yalçın Mergen
Öğr. Gör. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Sanat Kuramları Anasanat Dalı, İzmir; ymergen68@gmail.com.
Esen Öğüş
Doç. Dr., Austin Peay State University, Department of Art and Design, Clarksville, TN, A.B.D.; esenogus@hotmail.com.
Christine Bruns-Özgan
Prof. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Şişli-İstanbul; christine.ozgan@msgsu.edu.tr.
Ramazan Özgan
Emeritus, Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Konya; rozgan@hotmail.com.
Hüseyin Murat Özgen
Dr. Öğr. Üyesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Şişli-İstanbul; murat.ozgen@msgsu.edu.tr.
Bülent Öztürk
Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Şişli-İstanbul; bulent.ozturk@msgsu.edu.tr.
Hüseyin Sami Öztürk
Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü/Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul; hsoztrk@yahoo.com.
B. Ayça Polat-Becks
Doç. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, İstiklal Yerleşkesi, Burdur; aycapolat@mehmetakif.edu.tr.

Gamze Polat
Doktora Öğrencisi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Bölümü, Şişli-İstanbul; gamzegamzepolat@hotmail.com.

Turgut Saner
Prof. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı, Gümüşsuyu-İstanbul; sanet@itu.edu.tr.

Merve Sarılar-Özdemir
Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü/ Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul; sarilarm@gmail.com.

Derya Şahin
Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Nilüfer-Bursa; dsahin@uludag.edu.tr.

Işık Şahin
Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Edirne; isiksahin@trakya.edu.tr.

Reyhan Şahin
Dr. Öğr. Üyesi, Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Görükle-Bursa; reyhansahin@uludag.edu.tr.

Murat Taşkıran
Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kınıklı Kampüsü, Denizli; mtaskiran@pau.edu.tr.

Oğuz Tekin
Prof. Dr., Koç University, Department of Archaeology and History of Art / Suna & İnan Kıraç Research Center for Mediterranean Civilizations, İstanbul/Antalya; ogtekin@ku.edu.tr.

Özel Teraman-Hepdinçler
Dr. Öğr. Üyesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Şişli-İstanbul; ozelteraman@gmail.com.

Füsun Tülek
Prof. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Umuttepe-Kocaeli; tulekfusun@gmail.com.

Oya Yağız
Emeritus, Prof. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Şişli-İstanbul; oyayagiz@hotmail.com.

Filiz Yıldızbaşoğlu
Doktora Öğrencisi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Bölümü, Şişli-İstanbul; filizyildizbasoglu@gmail.com.

Osman Yılmaz
Yüksek Lisans Öğrencisi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Enformatik Bölümü, Şişli-İstanbul; osmmanyilmaz@gmail.com.